

Posudek oponenta
na doktorskou disertační práci **JUDr. Ondřeje Frinty** na téma
Právnícké osoby
(Praha, 2008, 217 stran)

I.

Úvahy o aktuálnosti tématu zvoleného pro posuzovanou disertační práci by se mohly jevit – pokud by nebyly pevnou součástí hodnocení každé práce – jako v tomto případě poněkud nepatřičné. Právnícké osoby jsou zřejmě věčným tématem: zatím nikdy nebyl jejich koncept zpracován v podobě přijatelné alespoň pro většinu relevantních cílových skupin, nebylo dosaženo ani dohody o úrovni, na níž by měl být řešen, nebylo dosaženo ani alespoň aproximativní shody o (skutečném!) společenském účelu právníckých osob. Naopak stále trvá napětí mezi literárními koncepty právníckých osob, mezi legislativními řešeními, mezi praktickým uchopením judikaturou, mezi doktrinárními základy různých skupin vyslovených názorů. Stále tedy jde o jedno z nejaktuálnějších témat. Práce z hlediska základních přístupů upoutá limitací tématu, resp. jeho neohraničeností, obsaženou v jejím názvu. Nehledě na vysoké ambice, které název naznačuje, název sám evokuje otázku, čím se autor hodlá zabývat? Možné odpovědi, které by snesly dimenze názvu práce, jsou dvojí: buď všemi relevantními aspekty a otázkami, které s právníckou osobou souvisí, potažmo které vyvolává, nebo podstatou pojmu právnícká osoba. Autor zřetelně zvolil druhou variantu: Projevil značnou dávku odvahy, když se soustředil v podstatě na jedinou otázku spojenou s fenoménem právníckých osob, kterou je její podstata a právní povaha. Na rozdíl od celé skupiny autorů dalších, píšících o tomto tématu, pak zůstal zřetelně zakotven v právních dimenzích tématu, zejména pokud se týká jádra práce a vlastních autorových závěrů. To na jednu stranu autorovi omezuje prostor pro bádání o vazbách společné podstaty a právní povahy fenoménu právníckých osob, na druhé straně mu to umožňuje zbývající – právní – prostor systematicky a důsledně exploatovat. Je jistě věcí další diskuse, zda je to cesta perspektivní nebo příliš disciplinárně limitovaná. V každém případě však to je cesta systematicky a metodicky důsledná, vytvářející nejen pevný fundament a souborné zpracování dosavadního bádání, nýbrž formulující též solidní východiska bádání dalšího. V tomto smyslu se v práci odráží známý vnitřní střet disciplinovaného vědce na jedné straně a volnomyšlenkáře, opájejícího se prostorem nelimitovaným přísnými vědeckými postupy a hledajícího inspiraci v prostoru bez hranic, na straně druhé. Autor v práci ukazuje, že je možné skloubit dodržování metodologie vědy vlastního oboru a současně nacházet zajímavé inspirace pro její další rozvoj.

II.

Při relativně úzkém vymezení rozsahu tématu práce (viz bod I. posudku) nabízejí dimenze disertační práce značný prostor pro obsahovou hloubku disertantova bádání. Autor tento prostor zaujímá metodicky koncepčně: na jednu stranu bohatě využívá nabízejících se souvislostí, na druhou stranu je tématicky cílený nejen v úvodu a závěru práce, ale v celém textu. Tím se ztrácí nebezpečí spojené s tímto tématem, kterým je možné neustálé unikání hlavní myšlenkové linie díla.

Struktura práce je systematicky budovaná se zřetelem k východiskům, souvislostem a již existujícím koncepcím a legislativním řešením, s nimiž se autor v práci postupně vypořádává:

Uspořádání práce ukazuje, že autor je konzistentní ve svém právnickém přístupu k tématu, současně však dokáže hranice práva překročit při hledání zdrojů a východisek pojmů, s nimiž pracuje, aby je následně využil především pro závěry o právní povaze zkoumaných pojmů. Toho výrazem je struktura jednotlivých kapitol, zejména pak části první, která jako východisko pro charakteristiku jednotlivých právních pojmů bezprostředně spojených s právní osobou podává obecnou charakteristiku daného pojmu, aby jej následně ukotvila v právních dimenzích.

Dalším rysem struktury práce je její metodologická důslednost: Autor postupuje velmi systematicky a neponechává prakticky žádnou základní východiskovou otázku či pojem nezodpovězeny. Řeší terminologickou stránku oboru svého zájmu, získané poznatky využívá k precizaci již dosažených výsledků bádání resp. k novým, originálním závěrům a koncepcím. Přitom je metodologicky úsporný: Tam, kde dosud bylo obvyklé prezentovat celé soubory teorií právnických osob s jejich charakteristikami, autor selektivně věnuje pozornost pouze těm teoriím, a těm jejich závěrům, které jsou podstatné při sledování jeho myšlenkové linie. Uspořádání částí práce má rovněž tuto logiku, ve které je autor skutečně důsledný: Pocit, že byl přistižen při nekoncepčním zařazení části označené jako IV.4 Exkurz: „právní osoby“ v římském právu, se rychle rozplynul při zjištění, že touto cestou autor získává dodatečný historický argumentační materiál nezbytný k řešení - jinak v logice vyvozování vyvstalého – problému vlivu veřejné moci na vznik právní osoby.

Problém pojmu právní osoby autor pojímá samostatně, koncepčně a s jasně narýsovanými pracovními hypotézami a cíli práce. Práce je způsobilým odborným počinem, který je namísto předložit k širší vědecké diskusi, do jaké míry objektivně naplňuje autorem výslovně formulované ambice po stručném, jednoduchém a srozumitelném vymezení konceptu právní osoby. Přál bych si velmi, aby taková diskuse proběhla a tento posudek chápu jako svůj dílčí příspěvek k ní. Téma právnických osob, vynaložené úsilí autora a dosažené výsledky si to zaslouží.

Práce je inspirující celou řadou aspektů, mimo jiné i obsahovými závěry, ke kterým autor dospívá a které jsou jasně a konkrétně formulovány. Tím spíše vyvolávají četné reakce zaujatého čtenáře (a nutno podotknout, že jsem práci pročetl s velkým zaujetím). Nejvíce pozornosti vyvolaly závěry týkající se jádra tématu, tedy právní povahy právnických osob, a možné reakce na ně. Z nich uvádím některé:

- a) Práce postavila do popředí obsahově metodickou otázku totožnosti či odlišnosti, resp. vzájemných vazeb dvou institutů: podstaty a právní povahy právnických osob. Jsou totožné? Ne-li, jaká je míra závislosti druhého pojmu na prvním? Autor dává implicitně v práci najevo svůj příklon k právnímu pozitivismu, když akcentuje právní dimenze zkoumaného institutu. Tím do jisté míry ztotožňuje pojmy podstaty a právní povaha, neboť odpověď na první otázku hledá ve stejném prostoru jako odpověď na otázku druhou. Doporučuji tuto otázku k diskusi při obhajobě.
- b) Práce se obsáhle zabývá problémem entity, která by měla tvořit základ právní konstrukce právní osoby a měla by být nositelem právní subjektivity. Tuto otázku považuji rovněž za jednu z klíčových a doporučuji věnovat se v rámci obhajoby problému, zda tato entita je východisková či cílová, resp. jaký je její skutečný význam? Je touto entitou majetek? Jsou jí zúčastněné osoby? Je jí organizační struktura? Nebo je jí pouhý cíl, smysl, účel právní osoby? Je zajímavé, že autor při hledání této tzv. prvotní entity (srov. např. s. 142 a násl. o prvotní entitě obecně prospěšné společnosti) dospívá k závěru, že taková entita (pro autora majetek) tu musí existovat, může však mít pouze potenciální podobu. Autor přitom zřejmě lne k ztotožnění takové entity se „substrátem“ vyjádřeným jako nositel právní subjektivity v zákoně. To může být ošidné a vést do slepé uličky nebo k pohybu v bludném kruhu: Tak autor sám připouští, že etymologickou podstatou nadace je darování, tedy cíl či

akt, nikoli samotný majetek nadace, přesto se přidržuje označení majetku za prvotní entitu (s. 140). U zmíněné obecně prospěšné společnosti je takový přístup spojen s obtížemi hledání, co je ve skutečnosti entitou typové formy právnické osoby, u níž zákon sám nepožaduje výslovně existenci ani osobního ani majetkového základu. Toto autor sám připouští se závěry uvedenými výše. Soudím, že touto entitou je účel právnické osoby, resp. jeho typová podoba.

- c) Ve vazbě na předchozí úvahy mám zato, že účel představuje i podstatu právnické osoby: i on může být typově nebo individuálně vymezen, v obou polohách však vyjadřuje (je zajímavé, že toto kritérium se uplatní jak v „obecném myšlenkovém rámci“, tak při ryze právních úvahách) smysl existence, ergo podstatu právnické osoby. Za zaznamenání stojí, že účel, vedoucí ke vzniku právnické osoby, může pocházet z ryze právního prostředí (např. možnost provozovat určitou činnost vyhrazenou pouze právnickým osobám, případně pouze právnickým osobám určitého typu), stejně jako může pocházet z mimoprávního prostředí (spojení kapitálu či majetku za účelem maximalizace zisku, tedy ryze ekonomicky orientovaný základní cíl, využívající pouze určitou právní formu). Účel může podle mého názoru představovat onu hledanou univerzální entitu, s níž se pojí existence právnické osoby.
- d) Autor – zdá se – při hledání „entity, na níž se připíná právní subjektivita“ pátral v rámci právních kategorií, ačkoli přitom rozlišuje „obecný myšlenkový řád“ a „specifický pohled právní“. V tomto smyslu jeho závěr o právní subjektivitě jako podstatě právnické osoby působí na první pohled převratně, nicméně není prostý pochybností. Zde lze vzpomenout F. Weyra (Základy filosofie právní, Brno 1920), podle něhož zákonodárce ve své všemocnosti může spojit právní subjektivitu s čímkoli na tomto světě; Weyr dokonce připustil, že taková „entita“ nemusí ani reálně existovat. Připomínám, že normativní škola právní bývá řazena k extrémnímu proudu právního pozitivismu, a přesto dokázala spojit pojem ryze právní s vnějším – mimoprávním světem.
- e) Úvahy autora o druhotné entitě, představující tzv. jednatelské ústrojí (s. 130 n.), jsou zřetelně diskusní; podle mého názoru jsou ovlivněny jeho poněkud skeptickými postoji k pojmům jako jsou pojmové, charakteristické atd. znaky právnické osoby, tedy k možnosti koncipovat právnickou osobu jako soubor (právních) charakteristik. Tím se způsobilost k úkonům právnické osoby vytrácí z jejího definičního rámce a ukazuje se nutné ji konstruovat jiným (v tomto případě autorem prezentovaným) způsobem.
- f) Autor věnuje značnou pozornost střetu teorií fikce a reality ve vazbě na současný koncept právnických osob (s. 76-91). Myslím, že je třeba podtrhnout autorem naznačené historicky podmíněné posuzování střetů těchto teorií. Teorie fikce je zdrojovým základem určitého směru akceptace právnických osob, který má své historické kořeny a svou genezi. V současnosti již podstatou sporu není problém právnické osoby jako fikce, resp. co z jejího konceptu má podobu právní fikce; nyní se jádro sporu soustředilo spíše na vztah práva k institutu právnické osoby, zejména k procesu jejího vzniku. Původní podoba konfliktu fikce a reality se tak vytrácí, nicméně zachovává si svou genetickou determinovanost.
- g) Jedním z hlavních cílů práce, s nimiž si autor pohrává od počátku do závěru, je snaha rozkrýt mystéria spojená s právnickými osobami a - podle jeho výslovně formulovaného cíle – je „demystifikovat“. Tato formulace ve mně vyvolala reflexi požadavku směřujícího nikoli ke zbavení právnických osob mystického hávu, což zřejmě autor měl na mysli, nýbrž spíše požadavek zbavit právní koncepci i realitu právnických osob závoje mystifikací a dezinformací ze strany pozorovatele, který vnímá jejich jevovou podobu a jemuž nezřídka zůstává zakryta jejich skutečná

podstata a skutečné cíle. Jde o přímou souvislost s tématem práce: Ke skutečné podstatě a povaze právnických osob bychom dospěli snáze, kdyby byly po všech stránkách ovládány principem transparentnosti, účelově a funkcionálně průzračné. Právnická osoba by přestala být dobrým sluhou těm, kdo ji ovládají a zlým pánem těm, vůči nimž je nástrojem institucionalizovaného mocenského ovládnutí. Demystifikaci v tomto smyslu chápu jako garanci standardní transparentnosti a jasně formulované, vyvážené odpovědnosti, jako eliminaci institucionalizovaného skrývání skutečných zájmů, cílů a struktury právnické osoby, tedy koneckonců skutečné entity, ke které se připíná právní subjektivita právnické osoby.

III.

Po formální stránce práce vyhovuje kritériím, stanoveným pro tento typ kvalifikačních prací. Její zdroje jsou identifikovány v seznamu literatury i v poznámkovém aparátu. Práce je založena na studiu rozsáhlé literatury české i zahraniční: autor prokázal velmi dobrý přehled o tématu i jeho širším základu. Základní poznatky literatury a významných evropských právních úprav i historických souvislostí jsou doplněny výběrovou judikaturou českou i evropskou. Vedle tištěných publikací autor čerpal i z internetových zdrojů.

Jako drobné výhrady uvádím:

- Nadpis Seznam použité literatury (s. 189) není zcela výstižný, neboť jsou pod ním zahrnuty i zdroje, které literární podobu nemají.
- Chyby a překlepy v textu jsou spíše ojedinělé (namátkou s. 66 ř. 22, 31, s. 82, ř. 7-8, s. 192 ř. 20, s. 193 ř. 3, 20) a neruší čtenářův komfort.

IV.

Při celkovém posouzení uzavírám, že předložená práce podle mého názoru představuje dílo již solidně zformované vědecké osobnosti. Disertant prokázal zvládnutí metod vědecké práce ve zvoleném oboru na velmi dobré úrovni a předložil práci, která dospívá k uceleným, originálním a koncepční vědeckou argumentací podloženým řešením klíčových otázek jednoho z nejnáročnějších témat soudobé civilistiky.

Disertační práci JUDr. Ondřeje Frinty na téma Právnické osoby **doporučuji** k dalšímu řízení (k obhajobě) a po úspěšné obhajobě doporučuji udělení vědecké hodnosti „Ph.D.“.

V Brně dne29.7.....2008

prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.

